

KISFALUDY SÁNDOR.

A költészet minden neme közt az, mely az emberi szív ösztönszerű érzelmeinek ad kifejezést, tartós hatásában legkevésbé látszik a költő környezetétől, személyes viszonyaitól, korának légkörétől föltételezve. És mégis tapasztaljuk, hogy oly szerelmi dalok, vagy hazafias érzelmű költemények, melyek bizonyos időszakban élénk lelkesedéssel fogadtattak, alaki jelességek daczára, idő folytán elvesztik némileg varázsukat; az újabb nemzedékeket inkább a hagyományos irodalmi tisztelet, mint a rokonszenv vagy előszeretet érzelmeire keltik. A nélkül, hogy ez Kisfaludy Sándorról és fő műveiről föltétlenül állítható lenne, egy rövid kísérlet: visszapillantani egyéniségére, családi és társadalmi viszonyaira, azon időre és eseményekre, melyben és melyek között fiatalsága és férfi korát élte, — mégis talán fölleleveníthetné költészetének színeit olyanok előtt is, kik azokat némileg elhalványúltaknak látják, és újlag ragyogtathatná fényöket azok szemeiben, kik e költészet lelkesítő sugarainak emlékét, mint fiatal koruk egyik kedves és becses hagyományát, kebleikben kegyeletesen őrzik.

Kisfaludy Sándor irodalmunkban főleg mint *Himfy szerelmeinek*, és az első regéknek dalnoka él. Drámái, bár mily jellemzők is egyes vonásaik egyéniségére nézve, tartós irodalmi jelentőségre nem igen tarthatnak igényt. Szerelmi dalainak és regéinek megigéző hatása főleg a tele szív ömlő kiadásának, a hazafias fölfogás és érzelmi élénkségének azon alaphangjában találja megfejtését és igazolását, melyet első költeményeiben megpendített és zengzetes költői nyelve minden varázsával díszített, de melynek gyakori ismétlése, egyes változatok érdekessége daczára, az első lelkesítő benyomást alig kelthette újra.

A költő lelkében, zsenge fiatal korától fogva, a magyar hazafias és nemzeti érzelem, ép úgy mint a magyar nemesi öntudat, mélyen begyökerezett. Egyik támaszúl szolgált a másiknak, s fogékony keblének szerelem-sóvárgó áhítatával, azután a kifejezés ama könnyűségével párosúlva, mely némileg egyhangú érzelmeknek és eszméknek a nyelv csínja, a fordulatok bősége, a verselés édes zengzete által elbájoló hatást tud kölcsönözni: e két alapvonás képezi és jellemzi irodalmunkban Kisfaludy Sándor költői egyéniségét.

Bár mily támadások intéztessenek is sok oldalról hazánk régi társadalmi szervezete ellen; bár melyek lettek legyen annak hiányai, kinövései, árny-oldalai: az elfogúlatlan és komoly történelmi és politikai bírálat alig fogja félre ismerhetni, hogy e szervezet, mely nagy részben a nemességi szervezettel azonos volt, akár alapjának szélességét és biztosságát, akár elemeinek változatosságát és bölcs fokozását vagy intézményei előrelátó rugékonyságát vegyük szemügyre, mint ama kor szellemének kinyomata, melyben alapkövei lerakattak, méltán a keresztyén Európa fényes állami és törvényhozási alkotásai közé volt sorozható. A «szent korona tagjának» eszméje azonosította a családi jelentőség érzelmét az országos és hazafias érdekekkel és föladatokkal; a nemesi jogok egyenlőségének alapján szabadon érvényesíthették természetes befolyásuk súlyát a tekintély és vagyon történelmi és hagyományos tényezői, s önkénytes elismerésre találtak, ha csak ez egyenjogúság keretén túllépni, vagy azon erőszakosan áttörni meg nem kísérelték; az érdem végre utat nyitott a haza minden fiának azon állásnak és jogoknak megszerzésére, melyek természetére és súlyára nézve a törvény, ha egyszer megszereztek, különbséget nem ismert. A jelen fejlődő elemeinek érvényesítése nem volt e szervezetben, a múlt tényezőinek és azok hagyományos igényeinek fölládozva; de míg e tényezők, természetes és történelmi jelentőségek önértékében, mindig készek voltak azokat körükbe fogadni, kik arra érdemeseknek bizonyultak, egyszersmind elég erővel és tekintéllyel is bírtak, hogy helyöket megállják, s a sorsnak egyes, rögtön fölmerülő kegyenczei előtt vakon meg ne hajoljanak. — Egy társadalmi szervezet, mely századokon át életerősen megállott, és a melynek keretében egy nemzetnek majdnem összes közléte mozgott, érezteti hatását a nemzet szellemére még azon időpontban is,

midőn a haladó kor változó fordulatai közepett, vezéreszméinek külső alakzata szétmállik; de túlnyomó erővel érvényesül légkörének befolyása az egyének többségére, míg intézményei teljes épségökben fönnállanak.

Kisfaludy Sándor születése, életmódja, barátai és összeköttetései által kiválóan e légkör befolyása alatt állott. Egy ősrégi család ivadéka, szerény, de független vagyoni állásában a társadalom azon elemeihez tartozott, a melyek a törvény értelmében vett «alkotmányos nemzet» valódi zömét, és jelesen a megyei élet fő tényezőjét képezték. A megyei életben pedig — intézményeinek minden hiányai és gyöngéi, gyakorlatuknak és kivitelöknek minden visszaélései és túlzásai mellett — lüktetett legélénkebben a nemzeti lét ütere; itt nyerte leghívebb kifejezését, itt találta legbiztosabb támaszát a régi alkotmány szelleme, főleg a nemességnek azon része által, mely, vagyoni állásának függetlensége daczára, birtokának természete és gyakran tisztességes szerénysége által személyes gazdálkodásra, rendes falusi tartózkodásra és életmódra utalva érezvén magát (melyet legfőlebb baráti látogatások, közgyűlési összejövetelek és multságok váltottak föl a megye székhelyén, ritkábban egy pesti vagy bécsi kirándulás, vagy tán egy országgyűlési követség), mintegy összeforrt azon szellemi és anyagi talajjal, melyben gyökerezett, és melyhez családi hagyományai, személyes visszaemlékezései, sőt politikai irányzatai is fűzve valának, ép úgy, mint anyagi érdekei és kedvencz élvezetei. Táblabírói világ volt bizony ez, nagy mértékben és sok esetben; s a táblabírói világ komoly árnyoldalait eléggé és nem minden jogosultság nélkül hangoztatták hazánkban és a külföldön ép úgy, mint élénk élezzel rajzolták annak számos, tagadhatatlanul komikai vonásait és sajátságait. A kör szűk volta, melyben valamely társadalmi osztály mozog, könnyen vezet szellemi látkörének is elszűküléséhez. Ideiglenes átmenet tágabb és rugékonnyabb viszonyokba ép úgy, mint egy más eszmevilággal való töredékes vagy rögtöni megismerkedés, inkább a művelődési űr és válaszfal megvilágítására, mint a szellem fölvilágosítására szolgál, s könnyen vezet majd komoly, majd tréfás tévedésekre. A helyi tekintély önérzete gyakran túlbecsülésbe megy át, és alig alkalmas a saját körén túleső szellemi és egyéni jelentőség aránya kellő mérlegelésének előmozdítására. Hol a családi hagyomány, öntudat és atyafiság szelleme igen élénk,

a nélkül hogy hatását más tényezők kellően ellensúlyoznák, gyakran fejlődik a «komaság» fattyú növénye, és a «barátság» komoly érzelmei könnyen fajúlnak el azon gondatlan és felületes «pajtásággá», mely a fiatalságnál még válogatás nélkül is menthető, sőt gyakran szeretetre méltó, mert utógondolat nélküli bizalmában és lelkesedésre készségében találja alapját, önzéstelenségében, odaadási hajlamában egyik fő támaszát és kinyomatát; de az éltesebb körökben, főleg a közélet mezején és annak rovására, sokszor a valódi nemesebb férfias barátság torzképévé válik. Egy ismeretes francia mondat azt tartja, hogy rend szerint mindenki és minden emberi intézmény jó tulajdonainak hibáit, és hibáinak jó oldalait bírja. De bármily gyakorlati alapossága legyen is ez észrevételnek, a föladat mégis mindig az marad: a jó tulajdonokat a velők gyakran karöltve járó hibáktól függetlenekké tenni, az előbbieket gondosan ápolni és kifejteni, az utóbbiakkal erélyesen szembe szállani, és nem keresni mentségöket a talaj azon közösségében, melyből kölcsönösen fejlődnek.

Kisfaludy Sándor e föladatnak nagy mértékben eleget tett, és eredeti légkörének táblabírói elemeiből nem tartott meg mást, mint egy bizonyos naivságot, mely magán leveleit és szórványosan kifejtett politikai véleményeit, valamint ítéleteit a nap nagy és kis eseményeiről, élte végnapjaiig szeretetre méltóan jellemzi, s némelykor költészetében is fölismerhető. Van abban valami fiataalkori lehellet, mely személyiségének és költészetének bizonyos sajátos varázst kölcsönöz. Szellemének és jellemének fejlődésére ifjúsága élményeinek és tapasztalásainak volt félreismerhetetlen, de némileg fölületes hatása, mely azok alapvonásait alig módosította. Érzelmeinek élnksége és szívóssága, némileg eszményesített érzékisége, lángoló hazafisága, nemzetiségének mély érzete, és érdekei iránti lelkesedése, minden szerénysége mellett is bizonyos büszke, magyar nemesi öntudat: változatlanok maradtak egész életén át. Közelebbi megismerkedése a nyugati művelődéssel és irodalommal főleg csak új alakot és fordulatokat szolgáltatott neki vele született érzelmei kifejezésére; de nem öregbítették nagy mértékben eszméit, nem szélesítették eredeti látköre határait. A fiatal bécsi testőr, az olasz és német csataterek daliás harczosa, a francia hadi fogoly, élete változékony eseményei, és a haladó évek daczára azonos Győr és Pozsony serdülő tanulójával,

és a badacsonyi szüret gyorsan föllobbanó vendégével. Egyéniségének és jellemének egyöntetűségével szoros összeköttetésben áll költészetének alanyisága, mely némelykor még a külvilág festésében is érvényesül. Élénk érzékkel bír a természet szépségei iránt; szereti a lombos erdők mély csendjét és megigéző nyugalmat, a csermely csörgedezését, a vén tölgyek leveleinek susogását; a szőlők vidám zöldelését. Sokszor egy-két vonással mesterileg kelti föl a természet mind ez elemeinek benyomását; de szereti főleg azon vidék képében, melyhez fiatalkori visszaemlékezései csatolva, és a melyről oly jellemzően énekl:

Amott látom domborodni
Nagy-Somlónak kalapiját,
Amott jobbra nyálasodni
A Marczalnak iszapját;
A felhőkben merőn ott áll
A sümegi vár foka,
A Bakonyból ott kandikál
Tátikának homloka;
S a tündérnek lakóhelye,
Kínaimnak e műhelye,
A kék gőzben ott borong.

Élénken festi más helyen a havasok hatásos benyomását és szemlélhetően részletezi képök komor elemeit; de nem jelzi alakzatuk magasztos szépségét, és azon táj, melynek fő és legjellemzőbb vonását képezik, előtte egyedül:

... a komor enyészetnek
Borzasztó bús honja.

Hogy oly költeményeknek, mint *Himfy szerelmei* kiválóan alanyi és egyéni jellemmel kell bírniok, ép oly természetes, mint hogy becsök nagy mértékben érzelmeik bensőségétől és őszinteségétől van föltételezve. Horácznak annyi költői érzékiségű szerelmi ódáira némileg közönyös: valódi személyek vagy csupa nevek-e Lydia, Chloe és a többiek, ámbár e kérdés az irodalmi és életrajzi kritika szempontjából elég érdekes vitákra adott alkalmat; az utánozhatatlan kecsű és finomságú, „donec gratus eram tibi” a pillanat érzelmének ad kifejezést, s lángoló végszavai daczára tartósságuk iránt nem nyújt semmi biztosítékot. A sok szerelmi kalandon és élvezeten átment költő a negédes szemrehányás és föllobbanó bensőségnek változó

hangját méríthette ép úgy a múlt szerencsés pillanatainak emlékéből, mint a jelen sugallataiból, a nélkül, hogy bájos párbeszéde az életrevalóság jellegét elveszítené. De a hol egy mély, tartós, szeplőtlen érzelemről van szó, mely a költő szellemi és kedélyi életének fő tartalmát képezi, az egyszerű költői elmejáték lehetősége önkényt kizárva látszik. Valahányszor Kisfaludynál ép úgy, mint Petrarcanál ilyenféle jelenségek mutatkoznak, minden fényes fordulatok és képek bősége és változatossága daczára a közöny és meghidegedés érzete szállja meg az olvasó lelkét. Rényi *Petrarca és Kisfaludy Sándorról* írt tanulmányában érdekesen bonczolgatta azt a kérdést, vajon Himfy valójában csak első szerelmének és későbbi hitvesének, Szegedy Rózának zengedezte-e kizáróan a *Kesergő szerelem* dalait, és némileg újabban fölmerült adatok daczára, a kétséget határozott «igennel» vélte megoldandónak. Mellőzve ama lélektani rejtély fejtegetését, mennyire zár ki egy valódi, mély és őszinte, de látszólag reménytelen érzelem közbeeső szív-tévedéseket, alig lehet kétségbe vonni, hogy a Himfy-dalok egy és ugyanazon személynek és érzelemnek valának szentelve. Ha a jelzett szív-tévedéseknek volt is netalán valóságuk, hatásuk nem abban volna keresendő, hogy Himfy költészetét Rózájától elvonták; hanem inkább abban, hogy némelykor képtelenné teheték az imádót ama megható bensőséggel, mély érzelemmel és zengő varázsszal énekelni, mely Himfy szerelmeinek számos dalát oly népszerűvé tette, és nekik a magyar lyrai költészetben oly kitűnő helyet biztosított.*) És ha ilyféle hatás nyomai kutatandók volnának, talán azokban az egyes helyekben vagy dalokban lennének föltalálhatók, melyekben a hangzatos szólamok, a mesterkélt ellentétek, a túlfeszített és kimerültség szaporított képek és hasonlítások

-
- *) 7. dal: «Mint a szarvas, kit megére».
 13. dal: «Boldog vagy te, czipra madár».
 54. dal: «Ha oly makacs ellensége».
 6. dal: «Szerelem-e az, avagy nem».
 90. dal: «Hallottam én szép szavának».
 126. dal: «Napok jönnek, napok mennek».
 128. dal: «A menő nap a jövőnek».
 151. dal: «Gyenge szer az ember szíve».
 167. dal: «A világon sötét éj van».
 21. dal: «Csörgő patak, életemnek» stb.

az érzelmek meggyőző valóságát és kifejezésök nemes, könnyed ösztönszerűségét váltották föl. De ez a megfejtés is könnyen oda vezethet, hogy a költő állítólagos szívtevédesei rovására írassék oly valami, mi nem más, mint mintájának ideiglenes, bár ritka elszunnyadása, melynek veszélyétől tudvalevőleg még a költészet ősapja: Homér sem volt mindig ment.

Első regéi nagy mértékben fokozták ama népszerűséget, melyet *Himfije* Kisfaludynak biztosított volt. Egyszerű, és mégis érdekes szövegök, az érzelmek nemessége, az előadás megnyerő igénytelensége, a verselés folyékonyága és szépsége, a népies hangulat, mely p. *Csobáncz* utolsó szakait oly meghatóan jellemzi, a nemzeti és hazafias szellem, mely valamennyiöket átlengi: gyors, megérdemlett és tartós sikert biztosítottak számukra. Cselekvényök nem tanúskodik kitünő költői foganzatról; az események úgy vannak előadva, a mint hagyományosan a vidék emlékében éltek vagy élhettek; főalakjaik inkább elvont eszméknek, a jónak és rossznak, a nemes vagy alávaló érzelmeknek és irányzatoknak megtestesítései, mint valódi életteljes, művészien kidomborodó egyéniségek. A jók föltétlenül jók; a rosszak föltétlenül rosszak. A költői sugallat és alkotás e neme gyorsan éri el teremtképességének és hatásának határait; állása nem elég erős, szellemi tartalma nem elég változatos, hogy, egyes sikerült részletek daczára, az ismétlés és fárasztó bővítés veszélyétől ment legyen. Alaphangjának varázsában és első kifejezésének elbájoló ösztönszerűségében rejlik irodalmi sikerének és jelentőségének megfejtése. Van abban valami a serdülő fiatalság fogékonyságából, elevenségéből, megnyerő őszinteségéből. Az életnek e virágzó korát ép oly kevéssé lehet meghoszabbítani, mint megújítani, ha egyszer természet szabta ideje lejárt. Ha Kisfaludy Sándor ezt talán maga is tapasztalta, és későbbi költeményei benyomását fiataalkori költészete általános lelkesítő hatásához mérve, nem érezhette magát minden csalódástól megkíméltnek, mégis teljes mértékben létesítette azon aspirációkat, melyek őt az írói pályára vezették. Énekelte szerelmét és hazáját; új, ritka illatú és bájos színezetű virágokkal diszítette a magyar költészet koszorúját; büszke öntudattal vallhatta önmagának, hogy szíve legbensőbb és legmélyebb érzelmeivel, szelleme legfényesebb adományával valószínű volt

azt, mit első kötelességének ismert és vallott: szolgálni hazájának és nemzetének.

A hazafias és nemzeti érzelem, a magyar alkotmány és nyelv lángoló szeretete, képezte magán életének ép úgy, mint írói pályájának éltető elemét. Bármily messze essenek is költeményei, már tárgyaiknál fogva is (egy-két drámai kísérlet kivételével) mindentől, mit az újabb kor «politikai költészet»-nek nevez: a költő bennök teljessen összeolvad a hazafival, úgy hogy egyik kiegészíti a másikat. Élénk előszeretettel ápolja a magyar történelem dicső emlékeit, és főleg a magyarságnak az oszmánokkal való hősiek harczi emlékeit. Hazánk délkeleti részeiben, a mohácsi vésznap után, a vad ellenség hosszú időre megalapította uralmát, és hatalmának nyomása alatt, némelykor annak mérsékeltebb és engedékenyebb kezelése mellett elnémultak, ha nem is haltak el teljesen, a régi elnyomás és pusztulás szülte gyűlölet érzelmei, Erdélyben és Magyarország felső részeiben idő folytán a török majd mindig kényelmetlen, gyakran veszélyes főúrrá, vagy szomszédná változott át; de egyszersmind oly politikai és nemzetközi elemmé, melylyel gyakran számolni kellett, majd mindig számolni lehetett, és a mely, a vallási és politikai pártok küzdelmeiben, a régi ellenség állását ismételve az ideiglenes szövetséges szerepével cserélte föl. — A Duna jobb partján, az ország nyugati és délnyugoti vidékein ellenben, melyeket az oszmán se tartósan meghódítani, se megkímélni nem tudott, hatalma a nemzet ottani fiait előtt mindig csak azon vad ellenséges hatalom színében tűnt föl, melyet költőnk szavai szerint «... határjában

Meg nem férvén döllyfével,
Vad keblében veszélyt hordva
Kizudúl mord népével,
S tüzzel-vassal dúl fel mindent
A magyar nép vérében...

Kisfaludy Sándornak ezen és más hason értelmű sorai nagy mértékben utóhangjai a Zrínyiek, s az őket követő vitéz nemesség vallási és politikai érzelmeinek és török-ellenes szellemének, melynek hagyományos hatása, midőn a törökkel kötendő komoly frigről volt szó, még magát Zrínyi Pétert is eltökéléseiben habozásba ejtette, s kísérleteinek rája nézve végzettéljes kimenetét, siettetete. A költő gondosan ápolta

keble mélyében az elődöknek azon szellemét és érzetét, mely őket két századon át szüntelenül megújuló harcaikban lelkesítette volt, és a melyet drága hagyományként megőrizni hivatásának ismerte. És épen az érzelmeknek és fölfogásoknak e történelmi folytonossága képezi költészetének amaz egyik elemét, mely alkotásainak kiváló mértékben megadja az életrevalóság és megható ösztönszerűség jellegét.

Az 1809-ki nemesi fölkelés Kisfaludy Sándort szerencsés család-élete nyugalmából újlag a harcztérre hította. Mély megilletődéssel hagyta ott szeretett hitvesét és békés tűzhelyét; de készségesen fogadta el az állást, melynek elvállalását hazafias, nemesi és katonai szempontból kötelességének tekintette. Hazánkban az első császárság legendája (a század második negyede pártirodalmának szüleménye), melynek a legeltérőbb politikai tényezőknek ideiglenesen összevágó irányzatai és érdekei szolgáltak támaszul, a külföld majdnem minden vezéroidalmának újabb, elfogulatlan, beható kutatásai és döntő adatai daczára, régiebb benyomásaik alapján, még elég sok hívót számít. De az események kortársai előtt egészen más színben tűntek fel azok, mint a melyben a *Mémorial de St. Hélénétől* kezdve, számtalan emlékiratokon át, még Thiers nagy munkájának első feléig is, a világnak bemutatattak. Az ismételt hadjáratok szerencsétlen kimenete, a politikai szövetkezések eredménytelensége, a francia győzelmek megdöbrentő hatása, a fáradt és kimerült népeknél kétségkívül öregbítették a föltétlen béke-hajlamot, s a megadási készséget. Kifejlődtek ezek leginkább ott, hol, mint hazánkban, az áldozatok meghozattak, de a veszélynek közvetlensége és fejlődésének nyomasztó súlya aránylag kevésbé érezhetően jelentkezett. — Gróf Dessewffy József levelezése Kazinczy Ferencz-czel, a hangulat keletkezésére és fejlődésére nézve számos jellemző vonást és adatot szolgáltat; de a messzebbre látók vagy mélyebben beavatottak könnyen meggyőződtek, hogy bár milyenek lettek legyen is az európai cabinettek hibái; bár mennyire eltévesztették is újra meg újra föllépések időpontját; bármily vészthozónak bizonyult is készületlenségök, katonai terveik éretlensége, kezdetleges elbizottságuk és gyors meghúnyászkodásuk, mindenek fölött pedig kicsinyes versengések kicsinyes mellékérdekek miatt s azon önzéstelen egyetértés hiánya, mely egyedül nyújthatott volna biztos sikerre

reményt: a dolog velejét tekintve, mind e harcok védelmi harcok voltak, eleinte a minden létező állami alakulásokat fölforgató forradalmi áramlat, később pedig az annak hagyományát öröklő és önző czéljaira fölhasználó, világ-uralmi kísérletek ellen. Kisfaludy Sándor nem volt a nagy politika embere; de hazafias érzelme és ösztöne megértette vele, hogy minden létező alapok rögtöni fölforgatása kettős veszedelemmel fenyegeti ama nemzetiséget, melynek fönnállása és fejlődése nagy mértékben a régi alkotmányos és társadalmi szervezethez volt kapcsolva. Átlátta, hogy akkoriban oly democraticus fölvilágosodott kényuralki intézmények, a milyeneket a francia császár minden országban megalapítani, vagy sugallani szokott, a hol csak befolyása és hatalma közvetve vagy közvetlenül megfogamzott, hazánkban és főleg a magyar nemzetiség szempontjából, nemcsak a múltnak hagyományait és a jelen fönnálló intézményeit ásná alá, hanem még fokozottabb mértékben a jövő fejlődésének és önkényt kezdeményezett átalakításainak lehetőségét és biztosságát is veszélyeztetné és kérdésessé tenné. — És ha a *Lelkes magyar leány* felkelő nemesi csatadalának e versében

Bajnoki szív és erő szerezte nekünk
Szolgacsoport csudálta szép örökünk;
Ezt írgylik a tyrann-igát viselők,
A magyartól ezt elrabolni jöttek el ők —

a magyar szempontnak némileg naiv hangoztatásával és túlbecsülésével találkozunk, mert kétségtől nem ez írgy szellem hozta ránk a

. . . kevély Napoleont vitézeivel,
Vasravernü a magyart is ezredivel —

egyszersmind nem kicsinylendő tanúságot nyerünk az akkori, jelentékeny hazai tényezők és elemek fölfogásairól és érzelmeiről, melyeknek jelenségei a költő bizalmas családi levelezésében is föltalálhatók, s egy jövő elfogulatlan történetírónak a kor hangulata megítélésére becses anyagot szolgáltatnak.

A háború kimenetele, sok mással együtt, eltemette azon reményeket, melyeket Kisfaludy a magyar nemesi fölkeléshez kötött; de nem rendítette meg azt a meggyőződést és lelkes-

dést, melylyel annak intézményéhez, mint olyanhoz, ragaszkodott. Melyen sértve érezte magát azon támadások által, melyek az 1809-ki nemesi fölkelés katonai magatartása ellen — szerinte méltatlanul és alaptalanul, minden esetre túlzottan és igazolatlan általánossággal — intéztettek. Szembeszállott azokkal hivatalos pályáján a férfias meggyőződés teljes határozottságával; sőt élte végnapjaiban az aggastyán kegyeletes visszaemlékezéseinek lelkesedésével kelt még egyszer régi harcztársai emlékének és becsületének védelmére. Lelke egész hevével, hagyományos nézeteinek, részben előítéleteinek egész határozottságával csüggött egy oly alkotmányos és harczias szervezeten, mely által a hazafiság a nemesség vitézségében és katonai képességében nyerte volna legfőbb s dicső kifejezését. — A balesemények felelősségét, főleg a győri csata és a vele összekötött hadi műveletek tekintetében, az általánosan uralkodó fölfogás ellenére, a nemesi fölkelésről elhárítani törekedett; s a mennyiben egyes kedvezőtlen tényeket kétségbe nem vonhatott, azokat a legőszintébb meggyőződéssel, az insurrectió elkésett fölhívásának, a rossz fölfegyverzésnek, a közigazgatási és hadvezérleti hibáknak, szóval azon készültségnek tulajdonította, melyet csak a részletes és tényleges mulasztásokban keres. Azonban maga is némileg gyanítani és érezni látszik, hogy e készültség magával a szervezettel, és életbeléptetésének föltételeivel van szoros kapcsolatban, s hogy egy középkori alapokon nyugvó fölkelésnek — lettek legyen bár milyenek annak elemei — mindig bizonyos mértékben készületlennek kellett bizonyúlnia a modern hadviselésnek, már a Napoleon-háborúk idejében kifejlett, és azóta olyannyira fokozódott erőivel és eszközeivel szemben. János főherczeg egyébiránt, kiről sokan föltevék, hogy saját védelme érdekében róhatta a felelősséget a győri eseményekért, kiválóan a magyar nemesi fölkelésre, kézirati emlékeiben az e tekintetben fölhozott vádakát határozottan alaptalanoknak, vagy a méltatlanságig súlyosaknak állítja, és az insurrectió részletes fölbomlását, ép úgy mint Kisfaludy, a fegyverkezés és felszerelés hiányainak, a csapatok hadgyakorlati járatlanságának, szóval azon készültségnek tulajdonítja, mely a harcmezőn gyakran bátor szíveket is megbénít, vagy az egyéni vitézségtől minden komoly katonai sikert megtagad. Örömmel üdvözölte volna költőnk egy közről érdekelt ma-

gas állású egyéniségnek emez, a síron áthangzó tanúskodását, és ép azért ott, hol arról az ügyről van szó, mely mellett Kisfaludy sebzett hazafias és nemesi becsületérzete egész hevével buzgott, e tanúságnak fölhozása engesztelje emlékét.

Vannak kitünő egyéniségek, kik szellemi természetöknek határozottan körülírt alanyisága következtében, annak gazdag adományait egy bizonyos irányzattal vagy alkotással annyira azonosítják, hogy azon túlmenni, sikeröknek elemeit öregbíteni vagy változtatni, magokat hivatottaknak alig érzik. Első föllépéseknek fölvillanyozó hatása képezi ez esetben gyakran szellemi jelentőségek érvényesítésének döntő fénypontját, — de egyszersmind végpontját is. Ezek közé számítható talán bizonyos mértékben Kisfaludy Sándor is. Az alanyiság e befolyása nemcsak költészetében, de élete folyamában is érvényesül. Új eszmék, érzelmek, alakulások keletkeznek körülötte; új erők és tényezők éreztetik fejlődéseiket, vagy keresik érvényesítéseiket. A szellemi mozgalom némely elemei iránt ösztönszerűen rokonszenvvel viseltetik, mely élénk nemzeti és fájérlelmében találja alapját; de szívósan ragaszkodik eldödei örökségeként rászállott fölfogásai és érzeményei hagyományos keretéhez. Nem mintha képtelen volna az idők változó folyama jelenségeinek fölismerésére vagy méltánylására, de mert kedélye hűtlenségül érezteti vele megválni attól, mi serdülő kora óta tiszteletének és ragaszkodásának főtárgyát képezte. — Az újabb kor követelményeinek és fejleményeinek növekedő rideg észszerűsége, és reális tényezők kérlelhetetlen következetessége mind inkább megszorítja azon kört, melyben ily kedélyek az otthonosság megnyugtató érzetével mozoghattak; míg a régi idők, főleg hazánkban — intézményeiknek számos, az életben gyökerező, és annak ellentéteit gyakorlatilag kibékítő szabálytalanságai mellett — működésüknek szabadabb és biztosabb tért nyitottak. A hazai költészet mezején is, *Himfy* és a *Regék* óta, magasztosabb alkotások keletkeztek, és messzebb szállott a költői képzelődés röpte. Az újabb költészet az érzelmek nagyobb mélységének és komolyságának bélyegét viseli; kifejezésök erélyesebb és jellemzőbb; a művészi alakítás képességének növekedő mérve félreismerhetetlen. Az eszmék fejleménye gazdagította a nyelvet, míg viszont a nyelv folytonosan haladó kiképzése új eszközöket szolgáltatott az eszmék megtestesítésének. De mind ez nem gyöngíti Kisfaludy

Sándor magyar irodalmi jelentőségének ama fő czímét, hogy a magyar nyelv szépségének és változatos bőségének érzetét, az első egyike gyanánt századunkban ébresztette, élesztette, népszerűsítette; férfias erélyességének, szellemes rugékonyságának, hangzása bájának költői előnyeit, a folyékonyság és könnyedség ritka mesterségével érvényesítette. Tartósan fönn fog maradni mindezért emléke, és nevének dísze hazánk irodalmában.

És míg fiatal keblek egymáshoz fognak simúlui; a míg kettőztetett rokonszenyvel keresik érzelmeik visszhangját a költő dalaiban; míg a házi tűzhely szent békéje oltalmába fogadja mindazokat, kiket a kölcsönös ragaszkodás és a családi élet nemes bensősége egymáshoz fűz; az irodalmi irányok és ízlés változásai daczára mindig fognak találkozni, és számosan, kik Kisfaludy Sándorhoz fordulnak, és készséggel engednek ama zengzetes varázsú fölhívásnak:

Ülj mellém a kandallóhoz,
Fel van szítva melege,
Csobánczvárról édes, kedves
Ím halljad egy agg rege.
Múlt szüretkor Badacsonyban
Ezt másántól vettem én,
Egykor, midőn magam bolygék
A hegy szírtes tetején.

Gr. SZÉCSEN ANTAL.